

СОЦІАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ГЕНДЕРУ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: НЕОТРАДИЦІОНАЛІЗМ ЧИ ЕГАЛІТАРИЗМ?

Розкрито проблему соціального конструювання гендеру у молодіжному середовищі. З позиції гендерної методології висвітлено психологічні механізми гендерного самовизначення студентської молоді в сучасній суперечливій системі традиційних/патріархальних чи егалітарних/демократичних координат.

Ключові слова: гендер, гендерний порядок, гендерні стереотипи, статево-рольова ідентичність, гендерні уявлення, неотрадиціоналізм, егалітаризм.

Постановка проблеми. Розвиток демократичних процесів в Україні в умовах євроінтеграції передбачає впровадження гендерного егалітаризму у всі сфери функціонування суспільства, забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до соціально-економічних і культурно-освітніх ресурсів як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини, що актуалізує проблему дослідження біологічної та соціальної детермінації онтологічних основ життя задля прогнозування вивірювання можливостей самореалізації молодого покоління.

Гендерна (паритетна) демократія важлива не лише міжнародно-го визнання, але і для внутрішньої динаміки нашої країни, для реалізації базових соціальних програм. У Білій книзі Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008) визначено керівні принципи мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур, зокрема: «Рівні права чоловіків і жінок, проголошені у преамбулі до Статуту ООН, не можна заперечити або ігнорувати, особливо у демократичному суспільстві. Повага до інтересів групи або релігійних переконань у жодному разі не може вважатися виправданням для недопущення дівчат до будь-якої форми освіти, яка доступна хлопцям, або до ізоляції дорослих жінок від нормального спілкування в суспільстві поза їхнім домом» [7, с. 46].

Гендерна культура розглядається як система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як різних біологічно, проте соціально рівноцінних особистостей. У психологічному вимірі національної безпеки особливого значення набуває зміст цінностей,

що культивуються у гендерному освітньому дискурсі, орієнтація на егалітарний характер статевих ролей, який забезпечує їх універсалізацію та взаємозамінність. Гендерне виховання як виклик часу відповідно до міжнародних і національних стандартів якості життя та освіти потребує реальних змін у соціокультурному просторі, зокрема ідеології родини, школи, ЗМІ, розробки інноваційних гендерно-освітніх технологій згідно з чинними нормативно-правовими документами України (стаття 24 Конституції України, закони України «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» (5.09.2005), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») тощо.

Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи гендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом та новими, егалітарними викликами до них. Гендерна асиметрія спостерігається в «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту. Наприклад, освітні заклади гуманітарного, медичного, соціально-культурного та педагогічного спрямування є привабливими для жінок, а військової справи, національної безпеки, державного управління, транспортного, інженерного, економічного та юридичного – для чоловіків. Таку гендерну диспропорцію можна пояснити однобічністю гендерної соціалізації, а також психологічним тиском навіюваних соціумом статевих стереотипів. Досягнення паритетності статей як стратегічного напрямку гендерної соціалізації дітей та юнацтва передбачає виявлення соціально-психологічних чинників формування гендерної культури молоді, необхідність вивчення внутрішніх механізмів отождолення особистості з певними взірцями статевої поведінки, утвердження егалітарних цінностей.

Стан дослідження. Гендерна субкультура суспільства – це сфера ідеології макросистеми. Традиції, звичаї, ментальність народу, взаємодія різних субкультур можуть містити різні гендерні настановлення і як егалітаризм, і сексизм, дискримінацію за статтю. Патріархальна (традиційна) дискурсивна конфігурація поділяє сфери діяльності, суспільні та сімейні ролі на чоловічі та жіночі, як відповідно домінуюльні і підлеглі. Егалітарна (демократична) – пропагує рівність і взаємозамінність у різних сферах діяльності чоловіків та жінок як рівноцінних особистостей [2; 3; 4; 6; 10; 11; 12; 18].

Російські соціологи О. Здравомислова і А. Темкіна (2007) використовують категорію гендерного громадянства для означення гендерного порядку, соціальної організації статевих відмінностей, статусного громадянського порядку, який характеризується нерівним розподілом

благ і престижу за ознакою приписаної статі. Категорія гендерного громадянства охоплює: а) систему економічних, політичних і соціальних прав та обов'язків, які визначають взаємовідносини держави і громадян; б) стійкі соціальні практики індивідів, які належать спільноті, об'єднаній моральними цінностями [13, с. 144–150]. При цьому соціальне становище жінок і чоловіків як громадян різної статі визначається домінуючими і переважно навіть протилежними гендерними ідеологіями в сімейній і соціальній політиці.

Гендерна ідентифікація на макрорівні простежується в офіційній гендерній ідеології суспільства, у змісті тих норм, законів, які регулюють взаємини статей, в роботі різних соціальних інституцій, що спрямовують життєдіяльність чоловічого і жіночого населення як двох великих соціально-демографічних груп [1; 4; 6; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 16]. Порівняння даних соціально-психологічних досліджень свідчить, що гендерний дискурс офіційної ідеології країни, з одного боку, та статево-рольові настанови українців – з іншого, живуть своїм життям, не перетинаючись ні на мікро-, ні на макрорівнях. Це зумовлено тим, що розробка гендерних питань на українській ниві була підмінена значною мірою або західним, або східним ґрунтом, без уваги до ментальності, архетипів, традицій народу. На різних шаблях історії домінуючою гендерною рисою українців була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра і «кордоцентричність» (Г. Сковорода, П. Юркевич).

Гендерні ролі історично мінливі. Поляризація статевої ролі в патріархальних культурах спрямована на соціалізацію «сильної» і «слабкої» статей як маскулінного (предметно-інструментального, раціонального) і фемінного (опікунсько-експресивного, емоційного). Чоловіче начало сприймається як домінуювальне та визначальне (тобто андроцентричне) у всіх сферах людської життєдіяльності. Гендерні настанови на мікрорівні представлені його дихотомією, протиставленням, яке притаманне традиційним гендерним орієнтаціям. Водночас більшою мірою виражена тенденція – маскулінізація дівчат і фемінізація хлопчиків. Гендер як системотвірна ознака набуття особистістю ідентичності є важливим чинником національного розуміння буття юнаками та дівчатами, їх егалітарного життєздійснення (М. Богачевська-Хом'як, М. Боришевський, В. Васютинський, Т. Говорун, І. Кон, В. Кравець, С. Максименко, В. Москаленко, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Актуальність проблеми зумовила мету статті – з'ясування впливу соціально-педагогічних чинників від мікро- до макрорівня на становлення гендерного образу Я юнацтвом вищих навчальних закладів. Нас цікавило, як відбувається соціальне конструювання гендерного

самовизначення особистості (в системі егалітарних чи патріархальних орієнтирів), які механізми репрезентації гендерного Я в студентському віці (на основі статевотипізованих чи андрогінних моделей), чи є гендерні відмінності в життєвих установках дівчат і юнаків, якою є специфіка та спрямованість гендерних образів жінки і чоловіка, які подаються популярними часописами, як відображені у них гендерні стереотипи впливають на майбутню життєдіяльність представників різних статей.

У контексті цього дослідження застосовано такі методи: контент-аналіз наративів; стандартизоване інтерв'ю; фокус-групи, опитувальники М. Дженкінс), С. Бем; тест Т. Лірі, «Хто Я» (М. Кун, Т. Макпартленд). Дослідженням охоплено студентів 1–3 курсів ТНПУ ім. В. Гнатюка віком 18–23 роки та Чернігівської філії Приватного вищого навчального закладу «Рівненський інститут слов'янознавства Київського слав'яністичного університету» (280 дівчат і 120 хлопців).

Виклад основних положень. З позиції теорії соціального конструювання гендеру підкреслюється детермінуючий характер цього феномена (К. Уест, Д. Зімерман) і одночасно факт його функціонування як соціального конструкту (О. Вороніна). Розрізняють два рівні творення гендера: на рівні культури та індивідуальної свідомості, що є відображенням соціокультурного характеру інтеракцій між людиною і соціумом з точки зору усвідомленого прийняття, та відтворення нею гендерних – традиційних чи егалітарних – цінностей.

Гендерний підхід як ексклюзивна теорія та методологія доволі органічно увійшла у психологічну науку, оскільки гендерно-орієнтовані дослідження містять цінну інформацію, що забезпечує розуміння загальних і специфічних закономірностей особистісного розвитку представників жіночої та чоловічої статі. У різних країнах він має різну назву: гендерний аналіз, «гендерні лінзи», гендерний вимір, гендерна інтеграція тощо. Завданням гендерного дискурсу є збір та оцінка статево-диференційованої інформації щодо різних аспектів приватного і суспільного життя чоловіків і жінок. Перспективними в цьому аспекті є дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії гендеру в контексті психологічних концепцій С. Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз гендера, а саме: лінз гендерної поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму, у феномені яких спостерігається певна аналогія з думками Л.С. Виготського про «знакове опосередкування» психіки, коли культурний знак стає засобом організації суб'єктної поведінки особистості у період дорослішання [1; 8; 9; 12; 15; 17].

Соціальне моделювання гендеру здійснюється через мас-медіа, включення в малі і великі групи – освітні, трудові, професійні. Екзоси-

стема утримує систему гендерних ролей шляхом установлення нормативних вимог щодо поведінки і взаємин статей через соціальне схвалення чи посилення психологічного тиску. Вплив ЗМІ на психіку людини є переважно усвідомлюваним, цілеспрямованим і спеціально організованим, зважаючи на інтереси суб'єкта впливу, особливості об'єкта, на якого здійснюється вплив, а також умов їх взаємодії [1; 4; 5; 7; 10; 12; 14]. Доктор психологічних наук В. Татенко, розглядаючи феноменологію впливів, що спостерігаються у стосунках між статями, тобто гендерні впливи, вказує на традиційне розрізнення семантичного і стилістичного профілів впливів: чоловіків на чоловіків, чоловіків на жінок, жінок на жінок і жінок на чоловіків [14, с. 46–48]. Реклама виконує роль грізного маркера гендерної ідентичності мас, оскільки бере безпосередню участь у конструюванні понять фемінність/гіперфемінність, маскуліність/гіпермаскуліність. Гендерні повідомлення рекламних дискурсів, зокрема комерційних, в українських мас-медіа, оцінюються в результатах психологічних досліджень негативно, тому що категорії маскуліності і фемінності виступають як суб'єктність і об'єктність [1; 4; 5; 6; 12; 14]. Не менш важливою видається також проблема формування егалітарних цінностей у гендерній культурі студентської молоді через так званий віковий пік статевої самоідентифікації, коли більшість молодих жінок і чоловіків розпочинає статево й подружнє життя, яке є важливою сферою їх життєвого самоздійснення [4; 6; 10; 16].

З метою виявлення впливу ретрансляційної функції ЗМІ на особистісне самовизначення дівчат та юнаків нами була проведена гендерна експертиза сучасних молодіжних часописів методом контент-аналізу. З'ясовано, що провідною ідеєю молодіжних журналів (проаналізовано 75 номерів часописів «Girl», «Юная леди», «Лиза», «Полина», «Единственная», «Екстрим» тощо) є звуження світогляду дівчат винятково до проблем моди, зовнішності та романтичних стосунків. Більшість адресованих юнацтву часописів орієнтує їх на стереотипізовані уміння та навички, нав'язуючи традиційні настановлення. Образ жінки значною мірою розпочинають доповнювати героїні, які орієнтують дівчат на ролі «крутої», стильної дівчини, сексуальної партнерки, вмілої господині тощо, обминаючи ролі громадські, соціальні. Така диференційована презентація статей у полярних соціально-психологічних сферах, призводить до труднощів юнацтва у гендерному самовизначенні. Егалітарне зображення статей представлено епізодично, окреслено не соціальними сферами самореалізації, а індивідуальними інтересами, як-то моє хобі, дозвілля, спорт (табл. 1).

Таблиця 1

Представленість гендерних настановлень у змісті часописів і дитячої літератури для дітей, підлітків та юнацтва

Рубрики	Дитячі часописи (75 номерів) («Малютко», «Пізнайко», «Барвінок» за 2008-2011рр.	Популярні журнали для підлітків (35 номерів) («Пригоди», «Сто талантів», «Однокласник», «GIRL» за 2009-2010рр.	Енциклопедії для підлітків («Усе дівчаткам про хлопчиків», «Усе хлопчикам про дівчаток») за 2010 р.	Популярні періодичні видання для юнацтва (75 номерів) («Юная леди», «Лиза», «Полина», «Единственная», «Добрые советы», «VIVA», «Футбол», «Команда», «Автоцентр», «Екстрим») за 2006-2007 рр.
Традиційні	2%	20,8% *	12,1%	72,2%
Егалітарні	34,7%	37,5%	22,4%	11,1%
Змішані	34,%	31,3%	47,5%	5,6%
Нейтральні	28,6%	10,4%	18,1%	11,1%

Результати дослідження свідчать, що сучасні українські засоби масової інформації, що повинні сприяти подоланню суспільних упереджень, активно спекулюють на використанні гендерних стереотипів у своїй діяльності. Аналіз періодичних видань для жінок і чоловіків показує їх стандартизованість, однотипність. Часописи для жінок і дівчат зосереджують увагу жінок на сім'ї та сфері обслуговування, а видання, популярні серед чоловіків, вузько спеціалізовані й орієнтують читача на активну професійну діяльність, дозволя, але в жодному разі не на турботу про сім'ю. Реклама, що розміщується у популярних часописах, має сексуальний підтекст, є дискримінаційною щодо жіночого тіла, сприяє поширенню думки, що жінка – річ, якою повинен володіти успішний чоловік. Відсутність економічної незалежності, соціальної самодостатності, характерної для більшості українців, свідчить про домінування позастатевого сексизму та санкціонування ЗМІ патріархальних приписів гендеру.

У процесі емпіричного дослідження особливостей гендерної ідентифікації у ранньому дорослому віці виявлено статево диференціацію структури термінальних та індустріальних цінностей, домінування чоловічих цінностей у сімейних і соціальних орієнтирах, інтернальний локус-контроль. У структурі життєвих цінностей та сценаріїв майбутнього життя домінують сімейні ролі, а в атрибуції Я-концепції – здатність їх успішно виконувати. Одночасно соціально-психологічна структура сімейних цінностей обох статей характеризується внутрішньою суперечністю – традиційно-гендерні властивості частіше очікуються від чоловіків, ніж від жінок. Образ ідеальної жінки (94%) і образ ідеального чоловіка (95%) в уявленнях молоді мають переважно традиційний характер. У структурі особистісних якостей сучасного чоловіка найвищі місця у рейтингу посідають традиційно маскулітні якості, проте дівчата їх поєднують з фемінними. Когнітивна складова

уявленн дівчат про жіноче особисте щастя містить дві різноспрямовані і конфліктні тенденції: з одного боку, прагнення реалізувати свої власні цілі (в центрі уваги тут проблеми здобуття освіти, професії), з іншого – бажання реалізувати суто «жіноче» начало – вийти заміж, турбуватись про чоловіка, виховувати дітей тощо. Складність гармонізації цих тенденцій полягає в тому, що реалізація індивідуальних планів залежить від власної активності молодої жінки, її наполегливості, а плани створення сім'ї – від зусиль партнера. Суперечності виявились також у межах ролі жінки-матері та професіонала. Обираючи між кар'єрою та сім'єю, дівчата визнають пріоритет останньої. Обізнаність із феноменом подвійної зайнятості жінки призводить до орієнтації дівчат на те, що «краще сидіти вдома і доглядати дітей», ніж породжувати бездоглядних «дітей вулиці». Модель подвійної зайнятості жінки змушує ідентифікуватись із традиційною фемінною роллю. Дівчата спрямовані на вибір спеціальностей, які дають їм можливість у майбутньому приділяти більше уваги сім'ї, юнаки керуються перспективністю і фінансовими сторонами.

Реконструкція когнітивного компоненту гендерної ідентичності, що виявляється у переосмисленні життєвих цінностей, виробленні певних власних еталонів-ідеалів «мужності» і «жіночності», появі сексуального інтересу до протилежної статі, підвищенні чутливості до особливостей свого зовнішнього вигляду, є результатом «творчого синтезу» між сигналами внутрішнього автентичного Я і запитамі соціального оточення (Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс). У ідеальному образі Я юнаків зафіксовано зниження маскулітних характеристик, тоді як у дівчат – зростання фемінних: вони бачать себе дедалі жіночнішими, миролюбнішими і орієнтованішими на материнство та заміжжя ($p < 0.05$). Чоловічий еталонний образ в оцінці дівчат через посилення фемінних якостей стає більш андрогінним. Референтна гендерна ідентичність («моє ідеальне Я» та «ідеальне» Я мого партнера) має відчутний стереотипізований характер і у дівчат, так і у юнаків. У розвитку гендерної ідентичності пріоритетними є вибір професії, сценарію сімейного життя та професійної кваліфікації, проте патріархальні установки і надалі виконують суттєву роль у складових особистого щастя статей, їхніх умінь і навичок, психологічних якостей та властивостей. Подальша кар'єра прямо поділяється на «жіночу» і «чоловічу» і ця диференціація визначається традиційними ролями в суспільстві і сім'ї.

Результати тесту М. Дженкінс з діагностики домінуючих статево-рольових установок у структурі особистісного самовизначення молоді демонструють значні розбіжності у поглядах хлопців і дівчат (Хі-квадрат=7,81 при $p=0,05$). Обидві вибірки (майже порівно) висловились категорично проти сімейного та психологічного насильства у по-

дружньому житті, що є свідченням тенденції єдиної статевої моралі, егалітарних поглядів. Чітко виявляється тенденція до більш високої соціальної оцінки юнаками і заниженої самооцінки – дівчатами; зведення проблеми гендерної нерівності до вроджених анатомо-фізіологічних ознак. В уявленнях дівчат простежуються розбіжності між декларацією сімейних цінностей та реальною поведінкою, що в майбутньому призведе до ефекту «подвійної зайнятості». Амбівалентність також спостерігається в суперечливих поглядах юнаків на майбутню реальну поведінку: хлопці надають перевагу зверхності у сім'ї, демонструють лояльність до традиційного розподілу ролей і функцій. Значущі відмінності виявились у статевих вибірках за шкалою «Очікуваного Я» та «Особистісного Я» як інтерналізованих соціально-психологічних настановлень найближчого довкілля. Юнаки більш упевнені у собі, задоволені своїми фізичними даними, зовнішнім виглядом, орієнтовані на домінування та вищий статус порівняно з дівчатами. Диференціація значущості зовнішніх даних/тілесності у самовизначенні себе чоловіком/жінкою свідчить про опосередкованість гендерного Я рівнем зовнішньої привабливості, яка у цьому віці вважається «візитною карткою особистості». Проведене дослідження свідчить про порівняно високий рівень андрогінного розвитку особистості у ранньому дорослому віці, особистісні цінності дівчат є більш індивідуалізовані та конкретні, а цінності юнаків – більш універсалізовані та абстрактні. У динаміці гендерної ідентифікації юнацтва переважає активна та свідома діяльність суб'єкта в розбудові власної ідентичності та домінує орієнтація на егалітарні моделі поведінки.

Висновки. Гендер виступає наскрізною характеристикою соціального порядку, який відтворюється різними соціальними інституціями. На макрорівні соціуму формується новий символічний порядок, в якому виникають різні ідеології, що охоплюють різні репрезентації маскулінності-фемінності. Гендерні орієнтації розглядаються провідним вектором життєдіяльності зростаючої особистості, що формуються в процесі статевої соціалізації в традиційній чи егалітарній сім'ї. Гендерна експертиза часописів засвідчила поширеність та живучість традиційних патріархальних поглядів та статеводиференційованого підходу у змісті популярних молодіжних часописів і рекламі. Виявлена особлива роль протилежних за змістом статеворольових настановлень, приміром, традиційних чи егалітарних у друкованих ЗМІ як поширених меседжів маскулінності-фемінності, які впливають на особистість у період її дорослішання. Гендерний профіль чоловіка й жінки у ЗМІ є свідченням про панування ідеології гендерного неотрадиціоналізму та егалітаризму як суперечливого поєднання двох принципів: рівності та природних відмінностей між статями.

Встановлено, що в процесі життєвого самовизначення у молодіжному середовищі спостерігається відтворення гендерних стереоти-

пів юнаками і вияв егалітарних установок дівчатами. Соціальне конструювання гендеру в молодіжному середовищі детерміновано гендерним простором сучасного суспільства, що характеризується подвійним протиріччям: з одного боку, частковим вирішенням шляхів утвердження формальної рівності статей та апеляцією до природного призначення жінки, з іншого – новим, альтернативним устроєм гендерних відносин, що ґрунтується на принципі «рівності у відмінності», тенденції рівних прав і можливостей для самореалізації молодих чоловіків та жінок як унікальних суб'єктів соціально-історичного дійства. На тлі «загальної соціальної трансформації» студентки частіше виявляють ліберальні установки, більше підтримують рівний розподіл ролей у сім'ї, прагнуть рівних можливостей для самореалізації. Ці тенденції дозволяють констатувати збільшення суб'єктного потенціалу, визначити психологічні перспективи майбутньої життєтворчості молодих жінок як виходу за межі звичного та виклику стереотипам. Результати дослідження свідчать про необхідність розроблення та впровадження особливої ідеологічної системи гендерних знань і практик, релевантних психологічним принципам паритетності та саморозвитку статей.

Низка положень і висновків дослідження може бути використана в поглибленні гендерних аспектів державної молодіжної політики, визначенні основних стратегій національного механізму забезпечення гендерної рівності – аналіз гендерних відносин в українському часопросторі, розробку та впровадження стратегій і тактик гендерної ідеології у практику школи, формування егалітарної свідомості молодій людині з метою її успішного життєвого та професійного самоздійснення в контексті європейської моделі гендерного паритету, а саме: в правах і в доступі до ресурсів (законодавчий простір, життєдіяльність громадян у соціально-економічній сфері, розподілу гендерних ролей (оплачувана і домашня праця, батьківське страхування, оплачувана відпустка батькам по догляду за дитиною на паритетних умовах). Розуміння та вироблення у молодій українській генерації гендерних компетенцій дасть можливість реконструкції патріархальних гендерних стереотипів у їхній свідомості, формування неупередженого ставлення до здібностей та статусу людини незалежно від її статевої належності, орієнтації на найповнішу самореалізацію особистості в освоєнні будь-яких сфер людської життєдіяльності, зважаючи на специфічні архетипи – ознаки ментальності українського етносу.

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем; пер. с англ. – М.: Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.

2. Богачевська-Хом'як М. Націоналізм та фемінізм – одна монета спільного вжитку / М. Богачевська-Хом'як // Гендерні студії: спец. випуск Незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – № 17. – С. 5–13

3. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М.Й. Боришевський. – К.: Беркут, 2000. – 63 с.
4. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти: монографія / В. Васютинський. – К.: Золоті ворота, 2010. – 120 с.
5. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість. – К.: К.І.С., 2004. – 76 с.
6. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежди. – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 308 с.
7. Жити разом: поєднання різноманіття і свободи в Європі XXI століття / пер. з англ. – Львів: Літопис, 2011. – 112 с.
8. Кіммель М. Гендероване суспільство / М. Кіммель. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
9. Кон И.С. Социологическая психология / И.С. Кон. – М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. – 560 с.
10. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості: монографія / В.П. Кравець. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – 394 с.
11. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: Вид-цтво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
12. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник / В.В. Москаленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
13. Российский гендерный порядок: социологический подход: коллект. монография / под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб.: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2007. – С. 144–150.
14. Татенко В. Соціальна психологія впливу: монографія / В. Татенко – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.
15. Теория и методология гендерных исследований: курс лекций / под общ. ред. О.А. Ворониной. – М.: МЦГИ; МВШСЭН; МФФ, 2001.
16. Титаренко Т.М. Життєві домагання особистості у гендерному контексті / Т.М. Титаренко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. V. – Ч. 6. – К., 2003. – С. 276–281.
17. Уэст К. Создание гендера / К. Уэст, Д. Зиммерман // Хрестоматия к курсу «Основы гендерных исследований». – М.: МЦГИ; МВШСЭН; МФФ, 2001. – С. 76–84.
18. Україна-Євросоюз у деталях. Гендерна рівність і права дітей. – 2010. – № 2 (5). – Червень.

Кікінежди О.М. Соціальне конструювання гендера в молодіжній середі: неортодоксальні чи егалітаризм?

Відкривається проблема соціального конструювання гендера в молодіжній середі. С позиції гендерної методології розкриті психологічні механізми гендерного самоопределення студентської молодіжної в сучасній супервипередливої системі традиційних/ патріархальних чи егалітарних/демократических координат.

Ключевые слова: *гендер, гендерный порядок, гендерные стереотипы, полоролевая идентичность, гендерные представления, неортодоксальнізм, егалітаризм.*

Kikinezhdi O.M. Social construction of gender in youth surroundings: neotraditionalism or egalitarianism?

The article deals with the problem of gender social construction in youth surroundings. Psychological mechanism of genderself-determination of youth in traditional/patriarchal or egalitarian/democratic reference system has been revealed from the standpoint of gender methodology.

Key words: *gender, gender order, gender citizenship, gender stereotypes, gender-role identity, gender notion, neotraditionalism, egalitarianism.*

УДК 159.9

М.П. Козирєв

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКА**

Розглянуто поняття «ідентичність» як екзистенціальну потребу людини, як основу Я-концепції індивіда, розкрито його розуміння на основі психологічних концепцій Е. Фромма, А. Бандури, З. Фрейда, К. Юнга, Р. Бернса тощо. Висвітлено генезис, рівні, виміри, форми, періоди формування в процесі життєдіяльності, форми порушення ідентичності.

Ключові слова: *підлітковий вік, ідентичність, Я-образ, соціальна ідентичність, особистісна ідентичність, фази, етапи ідентичності.*

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку України характерна трансформація соціально-політичних, економічних, культурно-духовних умов існування, що зумовлює необхідність виховання підростаючого покоління, здатного до особистісного зростання, активного включення в соціальне середовище, самореалізації власного Я. Одним із напрямів вирішення поставленої проблеми виступає дослідження ідентичності, як динамічного переживання внутрішньої цілісності та безперервності особистості, психологічні особливості якого в умовах суспільної реконструкції визначають специфіку ідентифікації особистості.

Стан дослідження. Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн зазначали про необхідність вивчення умов збереження особистістю самототожності в процесі її соціально-психологічного становлення. О.М. Леонтьєв обґрунтовував актуальність цієї проблеми існуванням взаємозв'язку між психофізіологічною мінливістю людини та її стійкістю як особистості. Д.І. Фельдштейн пов'язував становлення ідентичності з позитивною соціалізацією та індивідуалізацією особистості. Е. Еріксон указував на необхідність вивчення ідентичності для виживання не тільки окремої істоти, але й всього людства. Е. Фромм у становленні ідентич-